

### *Pierre Palla Concertorgel.*

#### AUTEUR

*Cor Doesburg (red.), Peter Koppe, Jos Laus, Arie den Dikken (Engelse samenvatting door Patrick Hopper en Vicky Russell)*

#### UITGAVE

*Stichting Pierre Palla Concertorgel*

#### RECENSENT

*Cees van der Poel*

#### DETAILS

*Gebonden, 264 pagina's, ISBN 978-90-9032-571-2 NUR 667.*

#### PRIJS

*€ 25,00*



**D**e schrijvers van *Pierre Palla Concertorgel* hebben het zichzelf niet makkelijk gemaakt: een boek samenstellen dat goed leesbaar is voor de geïnteresseerde maar niet ingewijde lezer en dat tegelijk een degelijke documentatie van een complex muziekinstrument en dito restauratie bevat. Om met de deur in huis

te vallen: het is hen zeer goed gelukt. Het kloeke boekwerk met 264 pagina's laat zich soepel lezen. Talloze afbeeldingen leggen de tekst uit en bevatten niet zelden informatie die in woorden moeilijk te vatten is. Het boek heeft een prettig formaat, precies groot genoeg om de bonte inhoud in een overzichtelijke opmaak te presenteren. Knap werk van vormgever en auteur Arie den Dikken. Soms doubleren de auteurs elkaar. Bij een caleidoscopisch boek als dit is het herhalen van basale informatie om een hoofdstuk zelfstandig leesbaar te maken vrijwel onvermijdelijk. Toch had de redactie van tekstdelen over algemene ontwikkelingen in de orgelbouw strakker gekund. De lezer is meer gebaat bij een samenvattende lijn dan met de presentatie van heel veel historisch-technische details.

Op bevlogen wijze leiden de auteurs, die ook de redders van het AVRO-concertorgel waren, de lezer door de interessante historie van het stuk Nederlands klinkend erfgoed. Cor Doesburg verzorgde het leeuwendeel van de hoofdstukken op dezelfde degelijke wijze zoals in zijn gezaghebbende publicatie *Orgels bij de omroep in Nederland* die in 1996 het licht zag. De grote lijnen van



zijn eerdere teksten zijn vanzelfsprekend te herkennen maar Doesburg brengt nu meer detail voor het voetlicht. En vooral ook meer context zoals de ontwikkeling van het theaterorgel, de verwantschap met elementen in het klassieke pijporgel en het niet-kerkelijk gebruikte orgel, de evolutie van het fenomeen uit het traditionele pijporgel in de Verenigde Staten en ten slotte het overwaaien ervan via Engeland naar Nederland. De ontwikkeling van het theaterorgel is ondenkbaar zonder de integratie van pneumatiek en elektriciteit in het klassieke orgelconcept. In het boek valt meerdere keren de naam van Robert Hope-Jones, de Britse orgelpionier en van huis uit elektrotechnicus, die vrijelijk experimenteerde en wiens vondsten het Amerikaanse theaterorgel omvormden tot de toonaangevende instrumenten van de Amerikaanse bouwer Franz Wurlitzer (ook bekend van de jukebox). Nederland telde enkele orgelbouwers die zich bezighielden met het theaterorgel. Van deze firma's was N.V. Standaard's Orgelfabrieken de eerste onder gelijken.

Begin jaren 1930 ontwikkelde het bestuur van de AVRO plannen voor een nieuw te bouwen studio. Men wenste die te voorzien van een instrument dat de functies van theaterorgel en kerkorgel in zich verenigde. Naast de firma Standaard was ook pianist en organist Pierre Palla betrokken bij de plannen. Hij was sinds april 1931 in dienst van de AVRO. De AVRO-bestuurders lagen niet op één lijn en ook kritiek van buiten op het plan bleef niet uit. Aanvankelijk uitte met name Anthon van der Horst, een bekend organist en dirigent van de vermaarde Bachtraditie in Naarden, negatief commentaar op het kerkorgeldeel en de daarvoor beoogde orgelbouwer Standaard. Later mengden zich meer vaklieden in de discussie, inclusief organisten uit het buitenland. Een en ander leidde voor het kerkorgeldeel, maar ook voor het theaterorgel, tot een gewijzigd contract met Standaard in 1934. In mei 1935 ging de orgelmaker failliet. De gereedgekomen delen van het AVRO-project bleven door tijdig ingrijpen buiten de failliete boedel. De opdrachtgever vond begin 1936 The John Compton Company Ltd. uit Willesden (Engeland) bereid om de instrumenten af te bouwen. Een half jaar later werden beide orgels in gebruik genomen. Auteur Doesburg maakt in zijn historische bijdragen glashelder dat de Angelsaksische kern van AVRO-orgel sterk Nederlands gekleurd was en dat het project zich sterk onderscheidde van de andere omroeporgels in Nederland.

Spannend om te lezen is het hoofdstuk over de laatste twintig jaar van de instrumenten, geschreven door Arie den Dikken. In 2000 vertrok de AVRO naar een nieuw onderkomen; het oude complex werd verkocht. Zouden de orgels een plaats kunnen vinden in de nog te realiseren nieuwbouw voor het Nederlands Audiovisueel Archief en Omroepmuseum (het bekende Beeld en

Geluid) of behielden ze hun plaats in het AVRO-complex? Een mix van goede bedoelingen, gebroken beloftes, financiële problemen, de opname van de orgels in de redengevende omschrijving van het tot rijksmonument verklaarde AVRO-complex en asbestvervuiling in de orgels leidde tot een ingewikkeld traject. De voorlopig gunstige uitkomst was het overbrengen van de orgeldelen naar een opslag in Utrecht in 2004 waar de asbestreiniging ter hand werd genomen. In 2012 viel het besluit om het theaterorgel te plaatsen in studio 1 van het Muziekcentrum van de Omroep op de plaats waar ooit een orgel gepland was, maar nooit gerealiseerd. De redding van het theaterorgel betekende evenwel scheiding van het kerkorgel, een uitkomst die gelet op de historie te betreuren valt.

In een hoofdstuk voorzien van ruim 300(!) foto's wordt de restauratie en plaatsing van het theaterorgel, dat inmiddels omgedoopt was tot Pierre Palla Concertorgel, uit de doeken gedaan. De tekst bevat ook de verantwoording van de compromissen bij het restaureren zoals de vervanging van de complexe verouderde elektrotechniek door digitale componenten. Pikant detail, net als bij de bouw, is het faillissement en dit keer doorstart van orgelmaker Pels & Van Leeuwen in 2017. Eind 2019 was het project klaar. Het meest orgeltechnische deel van het boek, de beschrijving van de orgelpijpen en percussie-instrumenten is goed aangepakt. Met kernachtig geschreven teksten en illustraties van details van ontlederde pijpen neemt auteur Peter Koppe de welwillende lezer bij de hand. De tabellen met opmetingen van het pijpwerk (meer kost voor *diehards*) maken het boek tot een waardevolle onderzoeksbron.

Tot slot levert Doesburg met zijn schetsen van de Duits-Amerikaanse pijpenmaker Anton Gottfried en de firma Standaard ook een bijdrage aan de geschiedschrijving van de Nederlandse orgelbouw in de eerste helft van de twintigste eeuw in het algemeen. Waardevol is ook zijn openingshoofdstuk over de grondlegger en naamgever van het theaterorgel: Pierre Palla, begenadigd alleskunster met toetsen, van klassiek tot licht. Aan het slot van het boek ontvouwt Doesburg in grote lijnen het gebruik van en het repertoire voor het theaterorgel. Daarin betreedt hij deels onontgonnen gebied. De restauratie en herplaatsing van het Pierre Palla Concertorgel nodigen uit tot verder onderzoek en musiceren. Deze brede en veelkleurige publicatie draagt ongetwijfeld bij aan het begrip van het instrument en de waardering ervoor. En hopelijk helpt het ook de aandacht levend te houden voor het AVRO kerkorgel dat nog ligt te verkommeren in opslag.

Voor informatie en opnames van het Pierre Palla Concertorgel zie [www.pierrepallaconcertorgel.nl](http://www.pierrepallaconcertorgel.nl) ■